

Kolektiv autorů

Fasora, Lukáš (editor)

Jak koncipovat vlastní výzkum

In: Borovský, Tomáš; Fasora, Lukáš; Chocholáč, Bronislav; Malý, Tomáš; Nečasová, Denisa; Němec, Jiří; Wihoda, Martin. *Úvod do studia dějepisu. 2. díl.* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, pp. 115-123

ISBN 978-80-210-7016-5; ISBN 978-80-210-7019-6 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130433>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

7.

JAK KONCIPOVAT VLASTNÍ VÝZKUM

Počátky vědeckého výzkumu jsou u naprosté většiny studentů spojeny s nutností zpracovat kvalifikační práci pro ukončení bakalářského, resp. magisterského stupně studia. Charakter kvalifikační práce v první řadě implikuje skutečnost, že tato není primárně určena ke zveřejnění v odborném tisku a k širší veřejnosti se tak zpravidla vůbec nedostane, cílem jejího zpracování je prokázat přiměřenou schopnost vědecky pracovat včetně ústní obhajoby vlastních názorů a přesvědčit o ní komisi složenou z vysokoškolských odborníků. Stanovení výzkumného úkolu pro kvalifikační práci z oboru historie je proto specifický proces hledání kompromisu mezi požadavky studijního oboru, schopnostmi a zájmy uchazeče, stavem pramenné základny a aktuálním vědeckým tázáním s kontexty v probíhající společenské diskusi. Uchazeč tu naráží na řadu problémů, pramenících především z vlastní nezkušenosti s pohybem v tomto terénu.

Pokud se pokusíme definovat některé z hlavních problémů, které uchazeče svádějí na scestí, není možno si činit nárok na úplnost, neboť jde o problémy do značné míry individuální. Potíže způsobuje například představa některých studentů, že jejich kvalifikační práce vzniká primárně proto, aby „*veřejnost na některý historický jev či událost nezapomněla*“. Tento či podobný přístup k tématu je již kvůli výše řečenému nesmyslný, navíc vede zpravidla k pouhému popisu jevu, k podceňování dosavadního stavu bádání nad touto konkrétní či podobnou otázkou, k nedoceňování filosoficko-metodologických aspektů a vůbec kulturních přesahů interpretace problému.

Dalším vážným problémem je nezohlednění skutečnosti, že kvalifikační práce má studijními předpisy dosti přesně stanovený rozsah a termín odevzdání. Pro studenta je proto nutné zvolit téma, jehož zpracování odpovídá těmto nastaveným parametrům a je formátu kvalifikační práce přiměřené. Není málo studentů, kteří přicházejí za zvoleným vedoucím práce s naprosto nereálnými představami, jako příklad uvádíme studenta, který oslovil jednoho z pedagogů s nápadem napsat pod jeho vedením bakalářskou práci o životě Albrechta z Valdštejna. Přitom jen studium dosud vydané literatury k tématu by studentovi zabralo několik let intenzivní práce, o jazykových kompetencích pro zpracování interpretace této evropsky významné osobnosti nemluvě. V tomto případě

lze říci, že přiměřeným tématem pro kvalifikační práci je zpracování korespondence Albrechta z Valdštejna např. s některým politikem, jestliže by šlo o významnější osobu politického života dokonce třeba „pouze“ analýza jediného dopisu. Druhým extrémem je naopak výběr tématu, které pro naplnění žádaných parametrů kvalifikační práce zjevně nedostačuje, zejména z důvodu nedostatku pramenů. Často se podobný problém plně ukáže teprve v průběhu výzkumu a student se z různých důvodů brání redefinici výzkumné otázky a z toho plynoucím rozšíření spektra excerpovaných pramenů (a tedy práci „navíc“) a snaží se práci různými fíntami „nastavit“. Obvyklým balastem tohoto typu bývají následně nepřiměřené stránkové dotace pro podružné detaily nebo snaha o příliš širokou kontextualizaci tématu. V pracích zaměřených na regionální dějiny druhé poloviny 19. století se potom objevují několikastránkové exkurzy do středověkých dějin místa, které nemají s pojednávaným tématem valnou souvislost, až patologické zaujetí detailem vykazují někteří zapálení příznivci vojenských dějin, kteří jsou do jinak dobře strukturovaného textu schopni náhle vložit několik „rozšiřujících“ odstavců o dějinách výroby a technických parametrech zbraní, ze kterých gestapo střílelo na zatýkaného odbojáře, nebo naopak.

Potíže může způsobovat také nedostatečná jazyková vybavenost studenta při formulaci výzkumné otázky. S aktuálním přesunem laviny dat na internet a defenzivou mnoha dříve běžně ovládaných jazyků ve prospěch angličtiny získávají někteří studenti dojem, že pro zpracování vlastně kteréhokoliv tématu z dějin mezinárodních vztahů vystačí s jazykem Shakespearovým. Hrubě přitom podceňují skutečnost, že obecně si napříč staletími pro historické řemeslo v českých zemích udržuje prvořadý význam němčina, až do meziválečného období dominovala diplomatické korespondenci francouzština, pro státy východního bloku po roce 1945 zase nelze pominout význam ruštiny atd. Jazyková nekompetence uchazeče následně implikuje jednak neschopnost vyrovnat se s literaturou k tématu, jednak přináší nepřijatelné podceňování části pramenů a z toho plynoucí dezinterpretaci historické skutečnosti.

Umberto Eco ve svém slavném díle *Jak napsat diplomovou práci?* vymezil časový harmonogram pro zpracování kvalifikační práce šesti až třiceti šesti měsíci. Při pohybu poblíž spodní hranice intervalu je třeba počítat s velmi intenzivní každodenní prací, jinak může být tempo volnější. Často se ale stále objevují „rychlostudenti“, kteří se snad po vzoru některých nechvalně známých českých vysokých škol domnívají, že lze práci napsat během dvou tří měsíců, případně že ji lze po neúspěchu první konzultace s vedoucím práce bleskově přepracovat během několika dnů. Představa, že je možné projít všemi fázemi zpracování vědeckého díla v takto krátké době, je od základu vadná a končíva hořkým zklamáním uchazeče i vedoucího práce. I seriózní studenti

podceňují skutečnost, že dílo v jistém slova smyslu „zraje“ a že je nutné si po zpracování pramenů a jejich utřídění ponechat určitý časový odstup a uvážit, zda byl dosavadní způsob práce správný, promyslet interpretaci a podobně je třeba rozvázně postupovat v samém závěru práce. Již napsaný text je třeba podrobit s určitým časovým odstupem sebekritickému posouzení, jistý čas vyžaduje také finální přehlednutí textu vedoucím práce, řada studentů také raději nechává text projít jazykovou korekturou. Bez přibližně 2–3 týdenní rezervy k provedení zmíněných kroků nelze počítat se zdárným dokončením textu, a i mnohá jinak kvalitní kvalifikační práce nepřiměřeným spěchem v závěru svého zpracovávání zbytečně ztrácí cenné body. Eco také velmi výstižně pojmenoval problémy spojené s příliš dlouhým časem věnovaným zpracování kvalifikační práce. V českém prostředí se podobné přesažení zmíněného limitu označuje hovorově jako „přesezení“ a jeho příčinou bývá zpravidla buď příliš široké zadání tématu a snaha říci příliš mnoho, nebo také jisté znechucení či únava z bádání nad tématem, maskující mnohdy neurózu s tím spojenou, jindy je vleklá práce s častými přestávkami, rozpaky nad vlastním dílem apod. prostě jen signálem toho, že zadaná práce převyšuje schopnosti studenta, ale ten se zdráhá si tuto skutečnost přiznat.

Jak tedy postupovat při zadání a zpracování kvalifikační práce? Prvním krokem by mělo být důkladné prostudování předpisů spojených s rozsahem a termínem odevzdání práce. Dále je vhodné pozorně si prohlédnout některou úspěšně obhájenou kvalifikační práci vystavenou např. na webové stránce Masarykovy univerzity a sledovat zvláště žádané členění práce, podobu poznámkového aparátu (doporučeno je užití vzorů užívaných Českým časopisem historickým nebo Časopisem Matice moravské), seznamu pramenů a literatury a v neposlední řadě jazykový styl, tzv. vědecký jazyk, kterým se autor práce vyjadřuje.

Na základě absolvovaných přednášek a seminářů je vhodné si vytipovat časové období, které studenta nejvíce zajímá, a alespoň obecně definovat oblast, ve které se chce badatelsky pohybovat, tj. politické dějiny, hospodářské a sociální dějiny, kulturní, církevní dějiny atd. Následně je vhodné pohovořit s vyučujícím, jehož tematicky či časově příbuzný seminář uchazeč navštěvoval, a zeptat se primárně na vhodného vedoucího práce. Není rozhodně dobré zvolit si školitele práce výhradně dle svých sympatií, ale bez ohledu na jeho badatelské zaměření v situaci, kdy na domovském pracovišti či na některém spřízněném pracovišti působí osoba svým badatelským zaměřením a zkušenostmi pro vedení práce kompetentnější. Ani vysokoškolští odborníci nejsou schopni sledovat dění ve všech segmentech historického bádání v rovině vývoje domácího a zahraničního výzkumu, pochopitelně nejsou vždy detailně obeznámeni se stavem pramenů atd. a musí často sami své znalosti v souvislosti s vedením práce

doplňovat a rozšiřovat. Pokud tedy uchazeč nějakou formou nátlaku přiměje k vedení své práce ne zcela kompetentního učitele, ať už ten úkol přijal z nepozornosti, přílišného sebevědomí nebo jiných, specifických důvodů, může podobně postavená spolupráce vést při výzkumu snadno na scestí a přinejmenším je dosti pravděpodobné, že nebude naplněn potenciál a očekávání, které s tématem student splňuje a které téma jako badatelský problém v sobě obsahuje.

Pokud uchazeč dokázal nalézt vhodného vedoucího práce, je dobré na první konzultaci důkladně vymezit jak schéma vzájemné spolupráce a komunikace, tak pochopitelně samotné badatelské téma. Bez konzultací se školitelem si lze představit vznik kvalitní kvalifikační práce jen stěží. Někteří vyučující preferují spíše osobní kontakt, jiným vyhovuje více elektronická komunikace proložená několika schůzkami, specificky se přistupuje k uchazečům, kteří studují při zaměstnání, jsou na rodičovské dovolené nebo dojíždějí zdaleka. V současném masovém systému vysokoškolského vzdělávání každý vysokoškolský učitel vede i několik desítek kvalifikačních prací současně, je proto třeba bohužel počítat s jistou mírou anonymity vztahu učitel – student a je třeba se s některými důležitými problémy vyučujícímu raději zdvořile připomínat a postupovat obecně iniciativně. Vyučující zpravidla si přeje, aby byl detailněji informován o stavu pramenů užitečných pro téma, bude žádat podrobný seznam literatury, která bude pro práci využita, přičemž student by měl na svého školitele naléhat hlavně ve věci dalších doporučení vhodných pramenů a podnětů k doplnění seznamu literatury, včetně cizojazyčné. Pro zdárnou komunikaci se školitelem je ideální, pokud tento dostane nejprve z celého textu kvalifikační práce text úvodní kapitoly, v němž je vymezena badatelská otázka, stav pramenů a zpracování, pak je schopen lépe sledovat a posuzovat celou práci. Studenty je naopak sepsání textu úvodní kapitoly často vnímáno jako nejobtížnější část celé práce, a proto je co nejvíce odkládáno, tento přístup ale může způsobit nepřijemnosti v komunikaci se školitelem a projevit se na kvalitě díla.

Vymezení badatelského tématu je obtížný proces, vyžadující důkladné promyšlení a diskusi s vedoucím práce. Umberto Eco k tomu stanovuje čtyři „zlatá pravidla“:

1. Téma odpovídá zájmům studenta a navazuje na absolvované studijní předměty, na přečtené knihy, vychází ze studentova politického, náboženského a kulturního přesvědčení a interpretace světa.
2. Prameny nutné pro zpracování práce jsou dostupné.
3. Zpracovatelnost tématu odpovídá kulturní vyspělosti uchazeče a jeho schopnosti vzhledem k věku, zkušenostem, znalostem atd. některé problémy chápat a interpretovat.

4. Metoda použitá při zpracování tématu odpovídá zralosti studenta, navazuje na metody vyučované a prakticky zkušenské ve výuce nebo se opírá o znalosti a dovednosti nabyté četbou či praxí (např. při archeologickém výzkumu).

Připojme k dílu italského velikána několik poznámek s vazbou speciálně na studium historie. Je velmi vhodné, pokud výzkum historického problému promlouvá k některým soudobým otázkám považovaným studentem nebo dokonce celou společností za aktuální a pokud objasňuje historické kořeny a souvislosti některého aktuálního jevu, o němž se diskutuje jak v odborných kruzích, tak dokonce v masových médiích. Uchazeče pak práce na podobném díle zpravidla více baví a v neposlední řadě je schopen sledováním diskusí získat nové podněty k jejímu promýšlení, k nalézání nových interpretací apod. Eco zajisté také nemínil, že by např. témata z dějin římskokatolické církve museli nutně zpracovávat pouze aktivní věřící, naopak v pluralitní společnosti je žádoucí, aby nedocházelo k podobné monopolizaci témat a k některým problémům se vyslovovali také badatelé z jiných světonázorových táborů, dokonce i z táborů ostře opozitních. Je také optimální, pokud student zvolí pro svoji kvalifikační práci téma, které jej zajímá dlouhodobě, eliminuje tak riziko – časté právě u studentů, pro které je téma úplnou novinkou – že podlehne klamu o své zcela průkopnické roli ve vztahu k danému segmentu bádání. Jistě, student se může někdy cítit průkopníkem oprávněně, ale v běžné praxi se jedná o zcela okrajový jev. V naprosté většině případů není badatelské pole zelenou loukou, ale již více či méně zaplněnou „stavební zónou“, kde předchozí výzkumy vymezily některé teze, prověřily některé metody atd. Při dlouhodobějším zájmu o téma je jasné, že se student se „stavbami na sousedních parcelách“ již setkal, alespoň zběžně je prohlédl, provedl jejich kritiku a snáze si tak vymezí svoji badatelskou roli. Vzhledem k formátu kvalifikačních prací jde zpravidla o prověření tezí stanovených dřívějšími badateli a jejich syntézami buď regionálním výzkumem či aplikací dosud nepoužité metody nebo využitím dosud neznámého nebo opomíjeného pramene.

Dostupnost a použitelnost pramenů nelze často plně prověřit hned v okamžiku zadávání práce, ale již v této chvíli by bylo ze strany studenta vhodné si ověřit, zda alespoň klíčové vtypované prameny jsou v archivu apod. k dispozici. Při zpracovávání kvalifikačních prací ze starších dějin se často pracuje s edicemi pramenů, problémy nastávají spíše s prameny pro raný novověk a moderní éru, které nejsou tak často publikované v edicích a přístupné na internetové síti. Vzhledem k politickým a státoprávním poměrům a vazbám českých zemí je řada důležitých pramenů deponována v archivech v Berlíně, Římě nebo Moskvě, a je proto pro většinu autorů nižších stupňů kvalifikačních prací velmi obtížně dostupná, poněkud jinak je již nahlíženo na prameny deponované ve Vídni

a Bratislavě, v případě některých regionálií také na archivy v St. Pöltenu nebo Cieszyně. Velká většina prací pro toto období se ale váže k pramenům uloženým v archivech na území ČR, je potřebné znát jejich síť a ovládat strukturu místně a tematicky příslušných úřadů – původců archiválií, a samozřejmě v debatě s vedoucím práce projevit přiměřenou kreativitu a detektivní nadání při dohledávání pramenů. V časové tísní se mnoho studentů uchyluje k výmluvám a tvrdí, že pramen je nedostupný, nebo že vůbec neexistuje, jen aby nebyli vedoucím práce ještě směřováni k jeho prostudování. Zkušený odborník a zvláště oponent však tuto lest obvykle prohlédne a student si následně připravuje horké chvílky při obhajobě práce.

Existují témata obtížnější a snadnější, přičemž zařazení do každé této kategorie není zpravidla schopen odhadnout student sám, jde o úkol vedoucího práce. Ten ovšem v současné anonymitě vztahů na vysokých školách zpravidla nezná přesné kompetence studenta, hovoříme tu tedy o dosti rizikovém okamžiku při zadávání tématu, jehož riziko lze snad poněkud snížit přiměřenou studentovou sebereflexí vlastních schopností. Existují témata, která dokáže dobře uchopit pouze nemnohý zralý historik, který umí zúročit své jazykové znalosti, obecný kulturní rozhled, generační i osobní zkušenost atd. Pro kvalifikační práce mladých adeptů historického řemesla nejsou vhodná témata vyžadující příliš široký kulturní a filosofický rozhled, typickou ukázkou problémů v tomto směru jsou témata z dějin dějepisectví. Student ve věku mezi 20. a 25. rokem prostě reálně nemůže přečíst všechna díla slavného historika, reflektovat všechny recenze na jeho dílo, podchytit dobový kontext, přiměřeně cestovat a vstřebávat atmosféru míst, kde dotyčný velikán působil atd., je to prostě úkol nad síly i výjimečně nadaných mladých badatelů. Nadarmo se v tomto případě nehovoří o „královské disciplíně dějepisectví“. Výše řečené však neimplikuje, že by se student měl ve své práci omezit na banální, marginální témata, v kvalifikační práci je jistě možné se také vyslovit k „velkým tématům“, ale právě s ohledem na jejich velikost půjde obvykle spíše o drobnější zásah do debaty o nich. Což neznamená, že půjde o zásah nevýznamný. Student na sebe může upozornit novou, neotřelou interpretací, generačně odlišným a třeba i provokativním výkladem problému, může také objevit nový důležitý pramen nebo upozornit na regionální či místní specifikum či dokonce anomálii a tím narušit, vyvrátit či upřesnit stávající výklad.

Klíčovými pasážemi každé kvalifikační práce jsou především úvod, závěr a seznam literatury a pramenů. Jde o pasáže, které tvoří bez přehánění pilíře celé práce a v současném trendu „rychloučení“ pro většinu publika svým významem zastiňují všechny ostatní. V úvodu práce je zcela zásadní vymezení badatelské otázky, problému, který hodlá student v práci zkoumat. Krajně problematické je vymezení výzkumné otázky pouhým popisem

nějakého historického jevu nebo procesu, akceptovatelný je tento postup snad jen v případě naprosto neznámých skutečností, zvláště v případě zcela novátorského použití dosud neznámých či nevyužitých pramenů, pak hovoříme o materiálové studii. V běžné praxi se u kvalifikačních prací jedná o dosti okrajový jev, v naprosté většině případů se od studenta očekává hledání badatelské otázky v nové interpretaci již částečně známých historických jevů a skutečností. Samo položení badatelské otázky a nalezení vlastního prostoru pro zkoumání signalizuje studentovu kulturní zralost, jeho obeznámenost s aktuálním děním ve společnosti, ve vědeckých kruzích, v politice, ekonomice atd., kde se právě často objevují impulzy k novému a novému promyšlení „starých témat“. Vždyť jen připomeňme, jak se v české historické vědě za čtvrtstoletí proměnilo např. tázání v oblasti dějin dělnického hnutí – od politicky podporovaného, filosoficky a metodologicky ovšem velmi chudého a od západní Evropy odříznutého výzkumu ve druhé polovině 80. let, přes jisté opovržení tímto tématem (údajně vyhrazeným „starým strukturám“, nostalgikům a nenapravitelným levicovým blouznivcům) v 90. letech českého zakladatelského kapitalismu, až po poměrně široký pluralitní proud bádání s četnými mezinárodními vazbami danými krizí evropského kapitalismu a sociálního státu přibližně po roce 2008. Také ve starších dějinách lze nalézt silné vazby na aktuální debaty, jako příklad uvedme evergreeny ve formě hledání počátků české státnosti nebo znovuoživení debat o pobělohorské éře v kontextu církevních restitucí. V úvodu je nutné čtenáře seznámit ani ne tak s osobními pohnutkami k sepsání práce, ve smyslu „*protože pocházím ze Zlína, chtěl jsem něco napsat o Baťovi*“, ale strukturovaně je třeba osvětlit, proč je daný badatelský zájem aktuální, potenciálně zajímavý pro odbornou i laickou veřejnost, proč může kvalifikační práce sloužit jako základ pro širěji založený výzkum. Definici badatelského problému je třeba doplnit obšírnějším exkurzem do historie bádání nad tématem, shrnout význam, přínos a problémy hlavních prací k tématu, zmínit zahraniční kontexty práce a případně také stav zpracování tématu alespoň v několika zemích, zpravidla hlavně těch geograficky nejbližších. Z výše řečeného vyplývá, že text směřuje k vyzdvižení vlastního (plánovaného) přínosu pro výzkum, tedy také k objasnění metodologického základu, ze kterého student míní vycházet, a k definici okruhu klíčových pramenů.

Pokud je kvalitní zpracování úvodní kapitoly pro uchazeče obvykle tvrdým oříškem, neméně obtížnou je závěrečná kapitola. Zde se od uchazeče očekává, že dokáže výsledky svého zkoumání provedeného na předchozích stranách ve vlastním korpusu práce shrnout komisi a publiku takříkajíc z vyšší perspektivy. Nejde tu v žádném případě o převyprávění toho, co již bylo jednou řečeno v předešlém textu, ale očekává se pregnantní formulování vlastních výsledků výzkumu v několika odstavcích, kritické zhodnocení

naplněných či nenaplněných badatelských očekávání, shrnutí efektu použitých metod a zejména – zařazení vlastních badatelských výsledků do širšího kontextu bádání, a to i mezinárodního. Čtenář by se tu měl dozvědět o uchazečově přínosu i v tom smyslu, pokud dotyčný ukázal, že některý směr výzkumu je neperspektivní či zcela mylný, měl by zjistit, se kterými závěry autorit v oboru výsledky bádání korespondují a se kterými nikoliv. A není ani na škodu, pokud argumentačně dobře podložené výsledky bádání ne zcela odpovídají závěrům, které k věci dříve publikoval sám vedoucí práce, nebo jsou s nimi dokonce v rozporu: k vědě koneckonců patří hledání a otevřená diskuse.

Seznam literatury a pramenů přitahuje pozornost publika právě proto, že zkušený badatel i pouhým letným pohledem na tuto část práce posoudí potenciál předloženého výzkumu, na základě stavu pramenné základny je rychle odhalitelná soudržnost bádání, skladba řešených otázek a nalezených odpovědí. Je třeba se vyvarovat přikrašlování a uvádět výhradně prameny, které byly pro práci skutečně použity, neboť tato skutečnost je pro zkušeného posuzovatele snadno zjistitelná. Často jsou k podobnému drobnému podvodu sváděni začínající badatelé v případě zahraniční literatury, vždyť přece kdo by četl celý ten tlustý svazek? Ale vhodná zahraniční práce na badatelsky podobné téma přináší řadu impulzů, nová tázání, nové kontexty, a pokud uchazeč těchto podnětů dostatečně nevyužije, vypovídá to mnohé o stylu a kvalitě jeho práce, což komise zajisté zohlední. Na pole trestního práva se pak dostáváme v případě, kdy naopak autor práce některé použité prameny a literaturu zamlčí a v nich obsažené myšlenky prohlásí za své, tzv. plagiátorský program Masarykovy univerzity bude asi první, ale zdaleka ne jediný, kdo bude mít s podobnou kauzou co do činění.

Průběh obhajoby kvalifikační práce se v drobných detailech liší podle toho, jak celý průběh státních zkoušek řídí předseda komise, v hlavních rysech je ovšem stanoven zákonem a univerzitními předpisy. Uchazeč dostává nejprve slovo proto, aby v hlavních rysech svoji práci představil. Jde tu hlavně o představení badatelské otázky a kontextů její formulace, letmý přehled okruhu použitých pramenů, prezentování metody práce a definici vlastního přínosu pro aktuální stav poznání problému. Během úvodního expozé není prostor pro detailní popis obsahu práce – ta je koneckonců komisi i publiku k dispozici k nahlédnutí – ani pro nepřiměřeně obsáhlé vysvětlování osobních pohnutek badatelského zájmu. Následně je čten či resumován posudek vedoucího práce, někdy je tento buď členem komise, někdy se dostaví k obhajobě a zasedne v publiku. Poté přichází na řadu posudek oponenta. Oba posudky jsou standardizované a sledují následující parametry kvalifikační práce: 1) kvalitu naplnění obsahového záměru, využití vhodných pramenů a literatury; 2) kvalitu jazyka, množství jazykových a pravopisných chyb; 3) splnění požadavků na formální úpravu, kvalitu provedení poznámkového

aparátu, odkazů na bibliografii. Posudky obsahují také individuální vyjádření jejich autora k pozitivním a negativním znakům práce, přičemž je od autorů explicitně žádána formulace podnětů k diskusi nad prací. Cílem je dát uchazeči možnost projevit znalosti a komunikační kompetence v širším kontextu tématu práce, vytvořit platformu podobnou běžné vědecké diskusi z konferenčních setkání, na níž uchazeč obhájí své názory. Diskuse ovšem přichází na řadu až poté, co se uchazeč vyjádří k oběma posudkům, zahajuje ji a řídí předseda komise. Do diskuse mohou zasahovat i lidé z publika a debata se zprvu odvíjí od témat nastolených v posudcích a poté volně asociuje k nejrůznějším aspektům v práci pojednaného tématu. Komise hodnotí souhrnně jednou známku kvalitu práce, přičemž se obvykle přidrží posudků, a kvalitu obhajoby a celkovou sebe prezentaci uchazeče.